

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 19 4 ● 2020

Negen jaar vlind

in Hollands Ankeveen

Oranjetipje.

Hollands Ankeveen maakt deel uit van het Natura 2000-gebied Oostelijke Vechtplassen. Het bestaat uit veengrasland met petgaten. Sinds 2011 worden hier de vlinders gemonitord.

● Zicht op het onderzoeksgebied vanaf de heuvel.

Telgebied en route

Het onderzoeksgebied Hollands Ankeveen oost is gelegen ten noordoosten van het dorp Ankeveen en is ongeveer 80 ha groot. Het ligt in het noordelijke deel van het Natura 2000-gebied Oostelijke Vechtplassen en is al meer dan 30 jaar in bezit van Natuurmonumenten. Het is een oud veenontginningsgebied en bestaat uit petgaten, trilveen, veenmosrietland, nat schraalland, vochtig hooiland, moeras en moerasbos. Van de graslanden wordt het grootste deel (zo'n 25 ha) minimaal één keer per jaar gemaaid; het overige grasland (18 ha) wordt extensief begraaasd.

De monitoringroute voor dagvlinders loopt door de graslanden die gemaaid worden. De route werd in 2011 op eigen initiatief, maar in samenspraak met de Vlinderstichting en Natuurmonumenten, uitgezet. Met deze monitoring

● Kaart 1. Ligging van het onderzoeksgebied.

wilde ik een bijdrage leveren aan het Landelijke Meetnet Vlinders én het effect onderzoeken van de te verwachten vegetatieverandering (verschuiving van grassen naar kruiden) op de vlinderstand. De totale route is 1850 meter lang (feitelijk opgedeeld in twee routes van 1000 en 850 meter, aangezien een standaardroute niet langer dan

1000 meter is). De route is opgedeeld in 37 secties van 50 meter en wordt doorgaans vanuit het zuiden gelopen. De eerste vijf secties voeren door vochtig hooiland, daarna overgaand in kruiden- en faunarijk grasland, afgewisseld met stukjes vochtig hooiland en nat schraalland. Enkele secties lopen langs bosranden (van moerasbos), waarbij

ermonitoring

Dagvlinders		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1. Graslandvlinders										
bruin zandoogje	<i>Maniola jurtina</i>	131	158	262	245	130	212	148	166	108
groot dikkopje	<i>Ochlodes sylvanus</i>	21	9	6	6	12	39	31	30	17
groot koolwitje	<i>Pieris brassicae</i>	14	4	3	22	11	5	1	13	6
icarusblauwtje	<i>Polyommatus icarus</i>	10	10	18	19	8	7	7	10	4
klein geaderd witje	<i>Pieris napi</i>	312	330	790	754	366	302	234	470	170
klein koolwitje	<i>Pieris rapae</i>	35	18	11	14	28	26	1	17	11
kleine vuurvliinder	<i>Lycaena phlaeas</i>	4	3	1	3	8	3	26	7	8
oranje luzernevlinder	<i>Colias croceus</i>			3	3	1				1
oranjetipje	<i>Anthocharis cardamines</i>			1						
zwartsprietdikkopje	<i>Thymelicus lineola</i>			1						
2. Bosrandvlinders										
bont zandoogje	<i>Pararge aegeria</i>	12	10	6	24	7	16	12	13	5
boomblauwtje	<i>Celastrina argiolus</i>	1		1			1	2	2	
gehakkelde aurelia	<i>Polygonia c-album</i>	2	2	3	7	5		15	5	5
landkaartje	<i>Araschnia levana</i>	4	1	5	16	8	10	30	19	5
3. Algemene vlinders										
atalanta	<i>Vanessa atalanta</i>	11	22	5	71	22	22	38	15	32
citroenvlinder	<i>Gonepteryx rhamni</i>	4	2	3	8	4	6	3	1	4
dagpauwoog	<i>Aglaia io</i>	70	22	86	95	107	111	42	61	30
distelvlinder	<i>Vanessa cardui</i>	1	1	2	2	10	1	1	3	94
kleine vos	<i>Aglaia urticae</i>	216	80	323	98	18	133	24	7	5
TOTAAL AANTAL DAGVLINDERS		848	672	1530	1387	745	894	615	839	505
AANTAL DAGVLINDERSOORTEN		16	15	19	16	16	15	16	16	16
Nachtvlinders (tellijst Vlinderstichting)										
gamma-uil	<i>Autographa gamma</i>		65	72	14	58	39	15	45	7
lieveling	<i>Timandra comae</i> (2019 e.v.)									2
sint-jansvlinder	<i>Zygaena filipendulae</i>		36	125	106	125	229	63	44	23
TOTAAL AANTAL NACHTVLINDERS			101	197	120	183	268	78	89	32
Aantal waarnemingsdagen		22	21	17	22	20	22	16	17	13

● Tabel 1. Aantal waargenomen dagvlinders en dagactieve nachtvlinders per jaar (2011 - 2019).

één sectie (de meest oostelijke) eindigt op een heuvel die in 2008 is ontstaan door de stort van grond die vrijkwam bij de aanleg van een nieuwe plas en het aflaggen van het terrein eromheen.

Telmethode

De telling gebeurt volgens de standaardmethode zoals beschreven door de Vlinderstichting (Van Swaay *et al.*, 2011, 2018). Tijdens het langzaam doorlopen van een sectie worden alle vlinders geteld in een denkbeeldige telkooi van 5 x 5 x 5 kubieke meter (tot 2,5 meter opzij en tot 5 meter naar voren en naar boven). De route wordt in principe wekelijks gelopen, van april tot en met september, maar wel alleen bij goed weer (zonnig, minimaal 18°C,

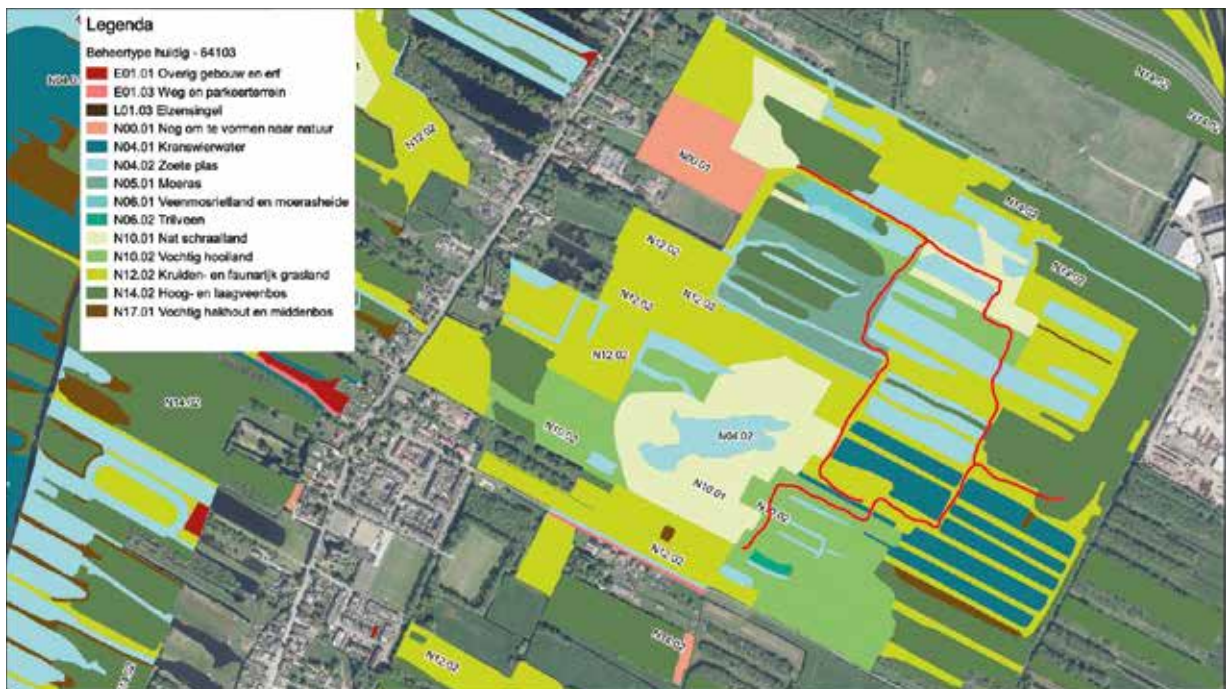
weinig wind). Vanaf 2012 zijn op verzoek van de Vlinderstichting ook enkele dagactieve nachtvlinders in de monitoring opgenomen.

Dagvlinders

In de meeste jaren werden zestien soorten dagvlinders waargenomen, waarvan zeven typische graslandvlinders, vier bosrandvlinders en vijf soorten die 'in stad en land' voorkomen (Tabel 1). Uiteraard ligt in dit terrein, ook vanuit Natuurmonumenten, de focus op de graslandvlinders. De meest talrijke graslandsoort is het klein geaderd witje (*Pieris napi*). Deze vlinder is sterk gebonden aan het voorkomen van pinksterbloem (*Cardamine pratensis*), de waardplant voor haar rupsen. Het bruin zandoogje (*Maniola*

jurtina) staat op een goede tweede plaats. Maar ook de aanwezigheid van het groot dikkopje (*Ochlodes sylvanus*), het icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*) en de kleine vuurvliinder (*Lycaena phlaeas*) stemmen tot tevredenheid.

Bij alle genoemde soorten zien we in de loop der jaren een op- en neergaande lijn, zonder duidelijk positieve trend. Het telseizoen 2019 was met name voor het klein geaderd witje en het bruin zandoogje zelfs dramatisch slecht. De oorzaak ligt vooral bij de extreme droogte waaronder het gebied in zowel 2018 als 2019 te lijden had. In het jaar 2013 werden ook nog twee andere graslandvlinders gezien (althoewel van elk slechts één exemplaar), te weten het oranjetipje ►

● Kaart 2. Onderzoeksgebied Hollands Ankeveen oost. De rode lijn geeft de monitoringroute weer.

(*Anthocharis cardamines*) en het zwartsprietdikkopje (*Thymelicus lineola*). Deze twee graslandsoorten maakten het palet aan dagvlinders, zoals verwacht kan worden voor een terrein als dit, min of meer compleet. Van het oranjetipje was wel bekend dat het in de directe omgeving voorkwam, maar van het zwartsprietdikkopje niet. Het zwartsprietdikkopje is wel bekend van terreintjes die enkele kilometers oostelijker tegen 't Gooi aan liggen.

De ontwikkeling naar een kruidenrijke vegetatie gaat veel sneller op de afgeplagde delen.

Beide soorten zijn echter in de jaren daarna niet meer in het terrein waargenomen, zodat we moeten concluderen dat dit waarschijnlijk zwervende exemplaren waren en het terrein nog niet geschikt was voor vestiging. Het oranjetipje vereist terrein waarbij de waardplant, pinksterbloem, op korte afstand van houtige gewassen groeit, omdat de rupsen voor de verpoping daarin kruipen (Bos *et al.*, 2006). In Hollands Ankeveen groeien nog geen pinksterbloemen dichtbij de bosranden, maar dat zal naar verwachting wel veranderen. Het zwartsprietdikkopje leeft in ruigten

en graslanden met overjarige grassen. De eitjes worden op vijftien tot twintig centimeter hoogte op grassen afgezet, waarna de soort als ei overwintert (Bos *et al.*, 2006). Het is dan ook essentieel dat delen van het grasland niet gemaaid worden, wat sinds enkele jaren hier ook op beperkte schaal gebeurt, zodat het zwartsprietdikkopje mogelijk toch nog eens zijn intrede zal doen. Landelijk gezien gaat het overigens slecht met het zwartsprietdikkopje.

In de laatste 30 jaar is het aantal waargenomen vlinders op de telroutes van de Vlinderstichting met 90% afgenomen (Van Swaay *et al.*, 2020).

In enkele seizoenen werd ook de oranje luzernevlinder (*Colias crocea*) gezien. Dit is een trekvlinder uit Zuid-Europa, die in die jaren op veel plaatsen in Nederland werd waargenomen. Een andere trekvlinder, de distelvlinder (*Vanessa cardui*), werd in 2019 extreem vaak gezien, eveneens corresponderend met de landelijke trend. Vermeldenswaard zijn verder de waarnemingen van de kleine vos

(*Aglais urticae*): er is in de laatste jaren sprake van een duidelijke neerwaartse trend, overeenkomstig de landelijke (nog niet verklaarde) neergang (Van Swaay *et al.*, 2020).

Dagactieve nachtvlinders

Aanvankelijk bevatte de tellijst van de Vlinderstichting dertien soorten dagactieve nachtvlinders (Van Swaay *et al.*, 2015). De lijst werd in 2019 uitgebreid naar 22 soorten (De Vlinderstichting, 2020). In Hollands Ankeveen komen hiervan drie soorten voor. De meest algemene dagactieve nachtvlinder is de sint-jansvlinder (*Zygaena filipendulae*), gevolgd door de gamma-uil (*Autographa gamma*). De lieveling (*Timandra comae*) wordt pas sinds 2019 geteld. In de jaren daarvoor werd deze vlinder wel zo nu en dan gezien, maar niet geregistreerd. Het aantal sint-jansvlinders is de laatste jaren afgenomen. Hier speelt de droogte een rol: tijdens de vliegperiode van de vlinders (half juni – eind juli) stond de belangrijkste nectarplant kale jonker (*Cirsium palustre*) er slecht bij, met name in 2019. Daarnaast deed ook de waardplant van de rupsen, moerasrolklaver (*Lotus pedunculatus*), het op veel plaatsen slecht door verdroging.

● Klein geaderd witje.

● Groot dikkopje.

Vegetatieontwikkeling en beheer

In het telgebied wordt verschrallingsbeheer toegepast, waarbij het streven is het gebied bloemrijker te maken. Toen begonnen werd met de monitoring was dan ook de verwachting dat er in de loop der jaren, als gevolg van vegetatieveranderingen, verschuivingen op zouden treden in de aantallen vlinders per soort en de soortensamenstelling. Bij de start van de monitoring (2011) waren de gedeeltes vochtig hooiland het meest bloemrijk (Kaart 2). Voor vlinders belangrijke planten als pinksterbloem, echte koekoeksbloem (*Silene flos-cuculi*), rode klaver (*Trifolium pratense*), kale jonker, grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*), koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*), moerasrolklaver, gewone brunel (*Prunella vulgaris*) en watermunt (*Mentha aquatica*) waren hier al vrij algemeen. In de delen kruiden- en faunarijk grasland domineerden vooral grassen en waren de genoemde kruiden slechts in beperkte mate aanwezig in de oeverzones. Nu, na negen jaar, zijn deze kruiden weliswaar iets toegenomen, zowel in vochtig hooiland als in kruiden- en faunarijk grasland, maar op veel plaatsen, met name in kruiden- en

faunarijk grasland, domineren nog steeds de grassen en is er nog geen sprake van een bloemenzee. De ontwikkeling naar een kruidenrijke vegetatie gaat wel veel sneller op de afgeplagde delen (nat schraalland op Kaart 2). Uiteraard is ook het maaien zelf een factor van betekenis voor het voorkomen van vlinders. Grote delen worden al in juni/juli gemaaid, waarbij veel nectar- en waardplanten afgevoerd worden. Gelukkig wordt er de laatste jaren wel meer en meer gefaseerd gemaaid en blijven delen een jaar uitgespaard. Maar toch zijn na zo'n maaibeurt op de monitoringroute vaak alleen in de oeverzone nog bloeiende kruiden aanwezig en vlinders waar te nemen.

Conclusie

Negen jaar vlindermonitoring in graslanden met verschrallingsbeheer laat nog geen significante veranderingen zien in soortensamenstelling of aantallen per soort. Maar de ontwikkelingen in de vegetatie, qua soorten en structuur, geven wel reden tot optimisme. Voorwaarde is wel dat het mozaïekbeheer voortgezet en liefst uitgebreid wordt.

Adriaan van Doorn
adriaanvandoorn@hetnet.nl

Literatuur

- BOS, F., M. BOSVELD, D. GROENENDIJK, C. VAN SWAAY, I. WYNHOFF & DE VLINDERSTICHTING, 2006. De dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming (Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea). – Nederlandse Fauna 7. Leiden. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland.
- DE VLINDERSTICHTING, 2020. Website Meetnet Vlinders: <https://www.vlinderstichting.nl/wat-wij-doen/meetnetten/meetnet-vlinders/>
- VAN SWAAY, C.A.M., G.I. BOS-GROENENDIJK, J.R. VAN DEIJK, R.H.A. VAN GRUNSVEN, J.M. KOK, K. HUSKENS & M. POOT, 2018. Handleiding landelijke meetnetten vlinders, libellen en nachtvlinders. Rapport VS2018.011, De Vlinderstichting, Wageningen.
- VAN SWAAY, C.A.M., G.I. BOS-GROENENDIJK, R. VAN GRUNSVEN, J.R. VAN DEIJK, A. STIP, H.H. DE VRIES, J. KOK, K. HUSKENS, K. VELING, L. SLIKBOER & M.J.M. POOT, 2020. Vlinders, libellen en hommels geteld. Jaarverslag 2019. Rapport VS2020.006, De Vlinderstichting, Wageningen.
- VAN SWAAY, C.A.M., T. TERMAAT & C.L. PLATE, 2011. Handleiding landelijke meetnetten vlinders en libellen. Rapport VS2011.001, De Vlinderstichting, Wageningen & Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.
- VAN SWAAY, C.A.M., K. VELING, J. KOK & A. VAN STRIEN, 2015. 25 Jaar vlinders tellen. Rapport VS2015.002, De Vlinderstichting, Wageningen.